

सोयाबीन वरील चक्री भुंग्याची ओळख आणि व्यवस्थापन

डॉ. भैर्यासाहेब गायकवाड डॉ. हनुमान गरुड डॉ. अजय किनखेडकर
विषय विशेषज्ञ किटकशास्त्र विषय विशेषज्ञ कृषिविद्या कार्यक्रम समन्वयक
कृषि विज्ञान केंद्र, खामगाव, वसंतराव नाईक मराठवाडा कृषी विद्यापीठ, परभणी

महाराष्ट्रामध्ये सध्या कपाशीबरोबर सोयाबीनचे पिक मोठ्या प्रमाणावर घेण्यात येत आहे. सोयाबीनच्या अधिक उत्पादनासाठी करावयाच्या विविध बाबीपैकी कीड नियंत्रण ही महत्वाची बाब आहे. त्यासाठी सुरवातीपासून योग्य वेळी योग्य उपाय योजणे आवश्यक आहे. सोयाबीनची यशस्वी लागवड करण्यामध्ये त्यावरील किडी हा फार मोठा अडथळा आहे. सोयाबीन वरील चक्री भुंगा हि खोड पोखरणारी प्रमुख कीड आहे. चक्री भुंग्याच्या प्रादुर्भावामुळे ३७ टक्क्यांपर्यंत नुकसान होते. सोयाबीन शिवाय मूग, उडीद, चवळी, तूर, भुईमूग, मिरची, कारली इत्यादी पिकावर चक्री भुंग्याचा प्रादुर्भाव होतो.

चक्री भुंगा किडीची ओळख:

प्रौढ भुंगा फिवकट तपकिरी रंगाचा व ७ ते १० मिमी लांब असतो. पंखाचा शरीराकडील अर्धा भाग गर्द तपकिरी आणि उर्वरीत अर्धा भाग गर्द काळा असतो. मादी नरापेक्षा मोठी असते. स्पर्शेन्द्रिये शरीराच्या लांबी एवढे किंवा त्याहीपेक्षा लांब असतात. अंडी फिकट पिवळसर लांबट आकाराची असतात. अळी तसेच प्रौढावस्था नुकसान करतात. पूर्ण वाढ झालेली अळी पिवळी व गोलाकार असते व तिच्या डोक्याची मागील

बाजू थोडी मोठी असते. पूर्ण वाढलेली अळी १९ ते २२ मिमी लांब असते. अळी अवस्था ३२ ते ६२ दिवसाची असते. मादी ८ ते ७२ अंडी घालते. अंडी घालण्याचा काळ ८ ते ३४ दिवसांचा असतो. अंडी अवस्था ४ ते ८ दिवस असते.

जीवनक्रम:

मादी भुंगा पानाचे देठ, खोड यावर दोन खापा करून त्यामध्ये अंडी घालते. पहिल्यांदा खालची खाप व नंतर वरची खाप करते. यानंतर दोन्ही खापेच्या मध्ये खालच्या खापेजवळ तीन छिद्र करते. मध्यभागाच्या छिद्रातून मादी भुंगा आत अंडी घालते. अशाप्रकारे एक मादी एका जागी एक अशी जवळपास ७ ते ८० अंडी घालते, ३ ते ४ दिवसांनी अंड्यातून अळी बाहेर पडते व ती पानाचे देठ, खोड पोखरून खाली जमिनीकडे जाते.

ही कीड जुलै ते ऑक्टोबर या काळात कार्यरत असते. सतत आर्द्र वातावरण या किडीस पोषक आहे तर कोरडे वातावरण हानिकारक आहे. पिकाचे कापणीपूर्वी अळी फांदीचा तुकडा पाडते व आत सुप्तावस्थेत जाते. ही अवस्था ऑक्टोबर ते जून-जुलै पर्यंत टिकते. अळी त्याच तुकड्यात शंखी अवस्थेत जाते. शंखी अवस्था ८ ते ११ दिवसांची असते. अळीची सुप्तावस्था मान्सूनच्या पावसामुळे संपते.

नुकसानीचा प्रकार:

प्रौढ भुंगा व अळी या दोन्ही अवस्था नुकसानीच्या आहेत. पण प्रौढ भुंगा पानाच्या मुख्य शिरा, देठ किंवा खोड यावर खरवडतो, त्यामुळे सोयाबीनचे नुकसान होत नाही.

या किडीच्या अळीमुळेच पिकाचे नुकसान होते. मादी भुंगा पानाचे देठ, खोड यावर दोन खापा करतो व खालच्या खापेजवळ अंडी घालण्यासाठी तीन छिद्र पडतो. खोडावर खापा केल्यास २ ते ३ दिवसांनी वरचा भाग सुकायला सुरुवात होते. पानाच्या देठावर खापा केल्यास पान वाळून जाते. पीक उगवणीनंतर १५ ते २० दिवसांनी चक्री भुंग्याचा प्रादुर्भाव झाल्यास जास्त प्रमाणात नुकसान होते. त्यामानाने प्रादुर्भाव ४५ ते ६० दिवसांनी झाल्यास कमी प्रमाणात नुकसान होते.

अड्यातून अळी निघाल्यानंतर ती पानाचे देठ, खोड पोखरत खाली जमिनीकडे जाते. चक्री भुंग्याच्या प्रादुर्भावामुळे शेंगा कमी लागतात व शेंगा पूर्ण भरत नाहीत. त्यामुळे उत्पादनात घट येते. तसेच पीक काढणीच्यावेळी खापा केलेल्या जागून खोड तुटून पडते, त्यामुळे देखील नुकसान होते.

या किडीचा प्रादुर्भाव पीक दीड ते दोन महिन्यांचे अवस्थेत असताना झाल्यास किडग्रस्त झाड इतर सामान्य झाडासारखेच दिसतात. त्यामुळे प्रादुर्भाव लक्षात येत नाही. नंतरच्या काळात वरील खापेवरील फांदी वाळलेली दिसते. साधारणतः लवकर पेरलेल्या सोयाबीनवर चक्री भुंग्याचा प्रादुर्भाव जास्त असतो. सोयाबीनशिवाय

मूग, उडीद, चवळी, तूर, भुईमूग, मिरची, कारली इत्यादी पिकांवर चक्री भुंग्याचा प्रादुर्भाव होतो.

आर्थिक नुकसान संकेत पातळी:

३ ते ५ प्रादुर्भावग्रस्त झाडे प्रति मीटर ओळ.

एकात्मिक व्यवस्थापन:

- सोयाबीनची लागवड करण्यापूर्वी शेतात उन्हाळी नांगरट करावी.
- पेरणी जुलैच्या दुसऱ्या आठवड्यापर्यंत संपवावी. सरी वरंबा किंवा पट्टा पद्धतीने लागवड केल्यास किटकनाशकाची फवारणी करणे सोयीचे होईल.
- पिकाच्या सुरुवातीच्या अवस्थेत पिक तणमुक्त ठेवावे. बांधावर असणाऱ्या किडीच्या पुरक वनस्पतींचा नाश करावा.
- चक्री भुंग्याच्या प्रादुर्भावामुळे किडग्रस्त पाने, फांद्या वाळतात. अशी किडग्रस्त झाडे, पाने, फांद्या यांचा आतील किडीसह नायनाट करावा.
- ज्या भागामध्ये चक्री भुंग्याचा प्रादुर्भाव नियमित मोठ्या प्रमाणात दिसून येतो तेथे पिकाची पेरणी जून अखेर पर्यंत करावी. उशिरा पेरणी केल्यास सदर किडीचा प्रादुर्भाव मोठ्या प्रमाणात आढळून येतो.
- ज्या ठिकाणी चक्री भुंग्याचा प्रादुर्भाव मोठ्या प्रमाणात येतो अशा ठिकाणी पेरणीचे वेळेस फॉरेट १० टक्के दाणेदार १० किलो प्रति हेक्टर जमिनीत ओल असताना टाकावे.
- रासायनिक किटकनाशकाचा वापर किडीनी आर्थिक नुकसानीची पातळी ओलांडल्या नंतरच करावी. जसे क्लोरनट्रानीलीप्रोल १८.५ एससी ३ मिली, थायमिथोक्झाम १२.६ + लॅमडा सायहलोथ्रिन ९.५ झेडसी २.५ मिली, प्रोफेनोफॉस ५० टक्के प्रवाही २५ मिली प्रति १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी करावी.

(संपर्क: +९१ ९४२०४५९८०८)

